

Pisec navaja, da so krizo prebrodili v 19. stoletju z biotehnoško revolucijo. Dozdaj smo ta pojav navadno imenovali agrarno revolucijo ali agrarnotehnični prevrat, ki je spremljevalni ali ponekod celo predhodni pojav industrijske revolucije. Izraz biotehnoška revolucija bi bilo bolje nameniti za uvajanje dosežkov sedanje biotehnologije (namerni prenos zaželenih genov iz sorazmerno tujih organizmov, transgene rastline, pridobivanje npr. človeških substanc z bakterijami, itn.), ki pa je znanstveno tako zahtevna, da ni mogoča nikakršna primerjava s sorazmerno preprostimi postopki agrarne revolucije.

Podrobnejši opis teh postopkov seveda daleč presega možnosti in potrebe tega prikaza, omenim naj le, da so zajeti vsi faktorji, ki so omogočili vrnitev v ravnovesno stanje (seveda na mnogo višji ravni). Posebej velja omeniti, da so na Danskem že zgodaj začeli uvajati arondacijo in komasacijo zemljišč ter razseljevanje vasi, ki še zdaj daje značaj tamkajšnjemu podeželju, v nasprotju s stanjem pri nas, kjer se tega še dozdaj skoraj nismo lotili, tako da ima tam vsak kmet svoje posestvo v enem kosu. To je seveda gospodarsko zelo ugodno in tam lažje, ker je pokrajina zelo izenačena in omogoča lahko obdelavo tal.

Obravnavana knjiga prikazuje na konkretnem zgledu Danske nastanek ekološke krize že v prejšnjih stoletjih in ne v zadnjih desetletjih, kot radi trdijo ekopesimisti brez zgodovinskega vpogleda. Nakazuje pa tudi, kako je mogoče krizo prebroditi.

Jože Maček

Vera Kržišnik-Bukić, **Bosanska identiteta. Med preteklostjo in prihodnostjo**. Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja, 1996. 135 strani.

Knjiga Vere Kržišnik-Bukić »Bosanska identiteta« je izšla neposredno po »daytonskem sporazumu«, to je v času, ko je bosanska kriza dosegla svoj tragični višek. Reševanje bosanskega narodnostnega vprašanja se je znašlo spet na začetku, kajti nadaljnja usoda BiH je odvisna od sprave, strpnosti in ponovnega sožitja treh konstitutivnih narodov. Zato bo knjiga privlačna in poučna za slovenskega bralca, ki ga problematika nemirnega Balkana zanima. Napisana je na razumljiv, strpen in strokoven način. Študija je poskus bolj ali manj strnjene zgodovinske sinteze bosanskega narodnostnega vprašanja. Posebej zanima avtorico identitetni presek bosanskega danes in jutri.

Zgodovinski razvoj Bosne in Hercegovine je zelo specifičen in z ozirom na osrednjo lego na Balkanskem polotoku, heterogen. BiH je v zgodovinskem razvoju šla skozi vse faze, ki so jih doživljali ostali narodi in pokrajine v jugovzhodnem delu Evrope. Toda v Bosni ima vsaka faza svoje specifičnosti, ki so vplivale na oblikovanje bosanske identitete. Odločilno je bilo obdobje v času selitev narodov od 5. stoletja dalje, ko se je sesula ureditev, ki se je oblikovala v času rimskega imperija. Da je BiH dokaj pozno stopila na zgodovinsko prizorišče, je posledica geografske konfiguracije tal – hribovitega področja, težje dostopnosti in odmaknjenosti od pomembnejših komunikacij. Kljub temu se v BiH odvijajo vsi zgodovinski procesi, ki so značilni za evropsko družbo od 6. stoletja dalje, ko se v bosanski prostor naselijo slovanska plemena. Seveda se ti procesi odvijajo počasneje in z zamudo.

Dokaj temno in nejasno je zgodnj srednjeveško obdobje, ki traja v Bosni od 6. do 12. stoletja, čeprav tudi v tem obdobju zasledimo dokaj močne razvojne tendence tako na družbenem kot na političnem področju. Zaradi pomanjkanja virov so ti premiki komaj opazni.

Srednjeveško obdobje (od 12. do 15. stoletja) zaznamuje razgibano politično, gospodarsko, družbeno in kulturno življenje, ki ima izrazito samonikle poteze (slab položaj vladarja in rodbine Kotromaničev, odločilna vloga plemiškega sabora, vpliv heretične bosanske cerkve, viden gospodarski napredek v rudarstvu in trgovini, posebne oblike kulturnega izražanja). Bosansko srednjeveško obdobje je za nastajanje bosanske identitete prav gotovo najplodnejše. To je čas nastanka, utrjevanja in vsebinskega bogatenja pojma bosanstva. Do prihoda Turkov na Balkan se je na južnoslovanskem prostoru, prav tako tudi v Bosni, oblikovala nacionalna zavest podobno kot drugod v Evropi. Oblikovala se je kot zavest o jezikovni in politični povezanosti prebivalstva v fevdalni državi.

Perspektivni razvoj v smislu oblikovanja bosanske identitete je zavrl prodor osmanskih Turkov. Večstoletno turško obdobje je v zgodovinski razvoj BiH prineslo odločilne strukturalne spremembe. Po letu 1463 so na področju BiH ustanovili več sandžakov, ki so se leta 1570 povezali v večjo upravno enoto Bosanski pašaluk. Ker je ležal na obrobju osmanske države v konfrontaciji s habsburškim teritorijem, je ta politično upravna enota dobila večjo samostojnost in je predstavljala odskočno desko za prodor osmanskih Turkov proti zahodni Evropi. Turška osvojitve v BiH ustvarila pogoje za specifičen razvoj družbenega in kulturnega življenja ter posredovala poseben način civilizacije (množična islamizacija domorodnega prebivalstva, migracijski procesi, orientalna kultura, urbanizacija). Prodor islama v versko mešano Bosno (katolištvo-frančiškani, pravoslavlje, ostanki bosanske cerkve) je vnesel sicer diskontinuiteto v družbeno

življenje, vendar ni pomenil tudi izgube bosanske identitete njenega prebivalstva. V Bosni so se med prebivalci razvile skrite notranje vezi, ki so spontano ustvarjale vzdušje tolerance med pripadniki različnih verskih skupnosti. Zdi se, da je bilo to privajanje »vseh na vse« izjemen etnični dosežek, ki ga je Evropa razumela šele mnogo kasneje.

Avtorica je pokazala izredno dobro poznavanje razmer v Bosni v sodobnem zgodovinskem obdobju, kateremu je posvetila tudi največ pozornosti. Čeprav je bilo obdobje avstroogrške vladavine v Bosni desetkrat krajše od turškega, so se v razreševanju bosanskega nacionalnega vprašanja zgodile velike spremembe. Takrat je bilo več poskusov oblikovanja enotnega »bosanskega naroda« (Benjamin Kallay, kapetan Husein Gradašćević, fra Ivan Franjo Jukić), vendar so se vsi ti poskusi končali neuspešno. Toda to je tudi čas dokončne institucionalizirane polarizacije na tri osnovne bosansko-hercegovske nacionalne skupnosti po verskem kriteriju. Prav ta etnoreligijska heterogenost kot temeljna značilnost bosanske identitete je omogočila v naslednjih sto letih dve grozoviti kataklizmi bosanskega ljudstva: v času druge svetovne vojne in leta 1991.

V času II. svetovne vojne, ko je bila identiteta Bosne povezana z vojaškimi in političnimi zgodovinsko pomembnimi dogodki (ofenzive, I. in II. zasedanje AVNOJ-a), in takoj po vojni, ko je KPJ s konceptom »bratstva in enotnosti« vsilila splošno narodno očiščenje, se je zdelo, kot meni avtorica, da je v teh naporih bosansko narodnostno vprašanje rešeno. S »priznanjem« naroda Muslimanov v šestdesetih letih pa je bilo bosansko narodnostno vprašanje potisnjeno v ozadje. V hudo bolni Jugoslaviji na začetku devetdesetih let, v ozračju razpadanja enopartijskega komunističnega sistema, so v Bosni vzniknile izključno nacionalno profilirane politične stranke v demokratični preobledi. Razpad Jugoslavije sodi med najusodnejše zgodovinske prelomnice v življenju Bosne in nakazuje njeno nadaljnjo usodo. Povzročil je, da so bili dani pogoji za nastanek nadnarodne, ali kot pravi avtorica, nove etničnosti, ki bi temeljila na državni neodvisnosti. Zanimivo je, da se je Bosna, seveda v drugačnih zgodovinskih okoliščinah, natančno po 600 letih (1391 je umrl kralj Tvrtko I., eden najuspešnejših bosanskih vladarjev) spet približala srednjeveškemu zenitu svoje državnosti. Svojo državno samostojnost želi sedaj Bosna in Hercegovina nasloniti na tradicijo srednjeveške identitete (takrat Bosna ni bila niti muslimanska, niti srbska, niti hrvaška). Leta 1992 je namreč za državni grb sprejela grb kralja Tvrtka I. (objavljen na ovitku knjige).

Kakšna je videti bosanska identiteta v bližnji prihodnosti, se sprašuje avtorica. Bosanski Muslimani so se končno prav v času agresije na BiH javno in uradno samoopredelili. Poimenovali so se za Bošnjake, kot se je to vsiljeno zgodilo že pred stoletjem v času Avstro-Ogrske. Sedaj je prišlo do novega narodnega imena zaradi neprimernosti verskega označevanja naroda. Z imensko promocijo bošnjaštva so želeli oznaniti narodno voljo za preživetje. Ker obstaja grupacija, ki meni, da bošnjaštvo pripada samo Muslimanom, brez dvoma zavira bošnjaško samoidentifikacijo onih bosanskih Srbov in Hrvatov, ki so zanj zainteresirani. Kljub mnogim zaviralnim momentom (vpliv sosednjih držav Srbije in Hrvatske), se je razvoj začel naravnjavati k skupnemu bosanstvu. Vzoren primer je mesto Sarajevo – primer modernega družbeno-skupinskega sožitja v Evropi.

To, kar se je dogajalo v BiH po letu 1991, ni toliko posledica preteklosti, ki je bila bolj naklonjena zblizjevanju in povezovanju ljudi, pač pa posledica razmišljanja in opredelitev »voditeljev« ali skupin političnih grupacij, ki svoje poglede na nacionalno opredelitev gradijo na mitologiji. Preteklost jih ne zanima, ali pa je nočejo razumeti. Iz analize in predstavitve bosanskega narodnega vprašanja sledi, da problem bosanske identitete skoraj ni primerljiv s pojmovanjem narodnostne in nacionalne identitete drugih narodov.

Vera Kržišnik-Bukić s historično-sociološkim pristopom na podlagi že dosedanjih dognanj uporabljene znanstvene literature ter osebnih raziskovalnih študij podaja pregled stičiščnih koordinat bosanske identitete v preteklosti vse do sodobnega zgodovinskega trenutka ter razlaga okoliščine, ki so vplivale in vplivajo na kontinuiteto oziroma diskontinuiteto bosanskega narodnostnega vprašanja.

Publikaciji sta dodana obsežna povzetka v angleškem in nemškem jeziku ter spisek literature, ki je izrazito selektivna in obravnava navedeno problematiko. Slikovno gradivo predstavlja najbolj značilne identitetne motive iz tisočletne zgodovine Bosne ter nas seznaja z bogato kulturno dediščino Bosne in Hercegovine.

Ignacij Voje

Foibe. Il peso del passato. Venezia Giulia 1943–1945. Ur. Giampaolo Valdevit. Venezia : Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli – Venezia Giulia – Marsilio, 1997. 127 strani.

Kot v uvodni besedi pove Giampaolo Valdevit, je delo namenjeno italijanski javnosti, da bi se seznanila s pomembnim zgodovinskim pojavom in z njegovimi interpretacijami, s pojavom, ki je na